

Iparfejlesztési politikánk társadalmi előfeltételei.

Írta és fölvlasta a Magyar Társadalomtudományi Egyesület
márczius 10-iki nyilvános ülésén

ELEK PÁL.

Hazánk sajátságos politikai helyzeténél fogva gazdasági életünk is a többi művelt államétól eltérő módon fejlődik. Hasonmását a világ művelt államai közt hiába keressük: a mi viszonyainkra más nemzet gazdasági fejlődésének egésze nem alkalmazható; csak egyes mozzanatok ragadhatók ki és hasonlíthatók össze a mi közgazdaságunk alakulásával.

Az Ausztriával való közösség és e közösségnek bizonytalan volta, a tíz évről tíz évre megújuló kiegyezési harcok, minden tervszerű jóslatot, minden kiszámítást halomra döntenek.

Műveltségre törekvő állam vagyunk és a szó legtágabb értelmében művelt állam is akarunk lenni. Közművelődési szükségleteink napról-napra növekednek. Költségvetésünk már régen meghaladja az évi milliárd koronát, s így abban a számításban, a melyet a magyar nemzetgazda hazájának gazdasági jövőjéről fölállít, csak egy föltétlenül biztos, senki részéről nem tagadható adat és pedig negatívus adat van: hogy t. i. ilyen előirányzatot tisztán őstermelésből élő országnak födőzni, húszt milliónyi lakosságot tisztán ebből a jövedelmi forrásból föntartani, és pedig a műveltség alapján föntartani, lehetetlen.

Hogy mennyire igaz egy amerikai közgazdának az a kijelentése, mely szerint az oly ország, melynek kivitele kizárólag mezőgazdasági termékekből áll, előbb-utóbb kell, hogy élő embereket exportáljon, azt eléggé szomorúan bizonyítja a mi ember-kivitelünk: a kivándorlás.

A magyar vezető politikusok színe-javát tehát már a legutóbb lefolyt két-három évtized alatt méltán foglalkoztatta és foglalkoztatja a meglevő ipar fejlesztése, új iparágak teremtése.

A legutóbbi napokban az erre leghivatottabb fórum: a kereskedelemügyi minisztérium, egy óriási munka árán összegyűjtött igen becses adatokkal ellátott művel lépett a nyilvánosság elé. Címe: »Emlékirat a hazai kisipar és gyáripar állásáról és fejlesztésének szükségéről.« E könyv elolvasása indított arra, hogy a Magyar Társadalomtudományi Egyesület körében, a hol a minap a kivándorlás kérdését sok részében egészen új világításban, oly alaposan és érdekesen vitatták meg, elmondjam szerény megjegyzéseimet az iparfejlesztésről és pedig ennek amaz oldaláról, a mely a munkáskérdéssel van kapcsolatban.

Följogosítva érzem magam a bírálatra, mert a kritika mindig jogosult, ha helyes alapon indul. De a hibás, a hamis kritika is hasznos lehet, mert kihívja az ellentmondást és a vitából leszűrődik azután az igazság. – De jogosultnak érzem magam azért is, mert az iparfejlesztési mozgalomból kivettem egy parányi részecskét a múltban és kivenni szándékozom a jövőben is. Felelős vagyok tehát a hibákért is abban a kicsiny arányban, a melyben az esetleges eredményekhez hozzájárultam.

A hazai kisipar és gyáripar állásáról és fejlesztésének szükségéről szóló emlékirat felsorolja azokat az iparágakat, a melyek czikkeiből hazánknak behozatali többlete van. Kiszámítja, hogy mennyi tőke s hány munkás szükséges oly gyárak létesítéséhez, a melyek üzembe helyezésével a behozatali többlet eltüntethető, miáltal, közgazdaságunk hasznára, munkáscsaládokat föntartó adófizető-alanyok keletkezhetnek.

Az iparfejlesztési tevékenységnek most dívó rendszere szerint pedig mindez akkép volna megvalósítandó, hogy a hazai vagy idegen tőkepenzes és iparos egyesülvén, a kormánytól subvention adómentességet, a vasúttaktól díjmérséklést és a községek-től, melyekben az ipartelep épül, ingyen telket kapva, gyárat alapítson. Elég-e mindez a sok nagy kedvezmény ahhoz, hogy iparunknak a kívánt mértékben való fejlődését biztosítsa? Szerény véleményem szerint nem.

Erős meggyőződésem, hogy, csupán ezen az úton haladva, nemcsak nem fogjuk elérni azt az eszményi állapotot, melyben, szükségleteinken fölül, iparcikkokban számottevő kivitelünk is legyen, hanem – bár az elért eredmény talán arányban fog

állani az állam részéről hozott áldozatokkal – az ily módon létesített ipar gazdasági függetlenségünk alapját megvetni, közgazdasági helyzetünket tetemesen javítani alig fogja. Erre, a közhangulat mai állása mellett, merésznek tetsző állításra máris kész az ellenvetés:

»Hát semmibe sem veszi ön a már eddig, rövid egy-néhány év alatt elért eredményeket? Hát például a szövőiparban Rózsahegy, Zsolna, Csáca, Győr, Pápa, Temesvár stb. nem mindmegannyi fényes bizonyítéka annak, hogy ez az iparfejlesztési rendszer bevált?«

Távol áll tőlem, hogy ezeket az eredményeket kicsinyeljem. Elismerem, hogy ezek az intézőkörök önmegtadásig való munkájának, kiváló szakértelmének, ernyedetlen szorgalmának az eredményei. Elismerem, hogy az, a mit mostanáig létesítettek, csak úgy volt megkezdhető, a mint megkezdődött; azonban iparunkat valóban nagygyá, olyanná fejleszteni, amint azt az ország állapota sürgősen és parancsolóan megkívánja, kizárólag e rendszer folytatásával nem lehet.

A kormány érdeklődése a keletkező ipar iránt és annak anyagi támogatása nem elég ahhoz, hogy a kellő számú ipartelepek valósággal létesülhessenek és virágozzanak.

A törvényhozás még nem teljesítette kötelességét, ha iparfejlesztési célokra évenként egy bizonyos összeget szavaz meg. Kormány, törvényhozás és társadalom kell, hogy egyesüljenek abban a törekvésben, mely az iparfejlesztési politika előfeltételeinek megteremtésére irányú. Az iparfejlesztési politikában napirenden kell lennie úgy a kormány, mint a törvényhozás részén annak a külön törekvésnek, hogy megteremtsék a munkás megélhetésének lehetőségét: a társadalomra pedig az a szerep vár, hogy az ipari pályára minél több újoncot állítson, azokat tanítsa és pályájuk iránt lelkesítse, általában véve pedig az ipari foglalkozások tiszteletét és megbecsülését a köztudatba vigye, mert csak ily előfeltételekkel lehet megvívni győzelmesen azt a harcot, mely minden művelt népben az anyagi jólétért folyik.

Tett-e ebben az irányban a magyar társadalom már valamit? Valljuk be őszintén, hogy – nem. Mi még mindig a jogászok, ügyvédek és politikusok népe vagyunk és gazdaságpolitikai

tudásunk – tisztelet a kivételeknek – nem emelkedik följebb a Németországból elesett agrárius jelszavak hangoztatásánál.

Mi nem neveljük gyermekeinket az ipari és kereskedői pályára, sőt bátran kérdezhetem: tiszteljük- és becsüljük-e az ipari foglalkozást úgy, a mint megérdemelné. Egyenrangúnak tartjuk-e az ipar és kereskedelem szellemi munkáját a más intelligens pályákon való tevékenységgel?

Sok évvel ezelőtt egy nagy és előkelő társaskörnek elnöke – a mostani kormányelnök – figyelmeztette ott az egész magyar társadalom képviselőit arra, hogy a jövő liarcaiban nem az ágyúk tömege, hanem a gyárkémények száma lesz döntő tényező. A társadalmi téren történt-e azóta – nem szólásformákban, de tettekben – valami, a mi arra vall, hogy ez a fölfogás hívókra talált?

Mindeme kérdésekre – sajnos – nemmel kell válaszolni.

Térjünk át most már a dologgal kapcsolatos kérdések lényegére.

Az ipari tevékenység sikeréhez három tényező szükséges: az iparos szakértelme, a tőke és a munkaerő. Szakértő iparos – ha ilyen esetleg nálunk nem volna – külföldről hozható be; a tőke is megmozdul, ha az állami támogatás csalogatja. De a harmadik elő feltétel: a munkás nálunk jó-részt hiányzik.

Ipari munkás Magyarországon kevés van s elegendő nem is lesz, míg gazdasági politikánk vezetőiben nem ver gyökeret az a meggyőződés, hogy az iparfejlesztés legsürgősebb követelménye: a munkás részére a megélhetés lehetőségének megteremtése. Magyarország nem részesítheti az újonnan keletkező gyárakat oly nagy mértékű támogatásban, melynek segítségével azok a munkást úgy fizethessék, hogy az itt megélhessen és ki ne vándoroljon. – Hiszen a gyáros, ha oly magas béreket fizetne munkásainak, hogy azok úgy élhessenek, mint hasonló munka mellett a külföldön élnek, akkor osztrák szomszédainkkal szemben, de, védvám daczára, még a külföldi iparral szemben sem lenne versenyre képes. Bátran állíthatom, hogy nincs a föld kerekégén polgárosult ország, a hol a munkás oly drágán élne mint nálunk.

Kezdjük mindjárt a lakásnál. Ha a gyár vidéken létesül, akkor vagy odúban, vagy olyan lyukakban helyezi el a gyá-

ros munkásait, melyek egy elhanyagolt istállóhoz jobban hasonlítanak, mint emberi lakáshoz: vagy pedig kénytelen munkásházakat építeni. Az első esetben valamire való munkás nem marad meg, a második eset pedig megdrágítja a termelést, elvonja a gyárostól tőkájének egy részét, a melyre pedig üzeme megkezdéséhez rendszerint igen nagy szüksége van.

Budapesten a külvárosban vannak ugyan házaknak nevezett építkezési szörnyek, melyekben 100-200 család lakik összezsúfolva. Érdemes egy ilyen házba járványos gyermekbetegségek alkalmával bemenni. Csak annak a lakásnak az ajtaján hiányzik az a bizonyos vörös czédula, a hol gyermek nincs! Egy ilyen szobáért és konyháért – milyen szoba és milyen konyha!! – néhány évvel ezelőtt évi 200-240 koronát fizetett a munkás, amióta azonban egyéb ínségekkel együtt nálunk a lakásinség is dúl, 280-320 koronát.

Tudják-e, mélyen tisztelt hallgatóság, hogy mennyi ez? Az átlagos magyarországi ipari munkás bérének rendszeren negyed-, legjobb esetben ötöd- vagy hatod része! A németországi vasúti munkás szövetkezeti alapon épült lakásáért, mely két szobából és a »Küchenzimmer«-ből áll, fizet évenként 140-160 márkát, tehát, a köbtartalom tekintetbevételével, harmadrészét annak, a mit a mi munkásaink; a Rajna és a Ruhr mentén pedig az ipari munkások még olcsóbban laknak, sőt azok igen nagy részének külön kerttel ellátott háza van.

A Königl. Bayerisches Staatsministerium 1906. évi egyik kiadványából szó szerint idézem a következőket:

»Legényotthon. Legújabbán-1906. április 1-én – kísérlet tétellett továbbá legényotthon létesítésével is, amennyiben a müncheni Landbergerstrassen levő megháló helyiségekül szolgáló új épület egyik emeletén 12 szoba ellátott egyszerű berendezéssel és a közelfekvő műhelyek segédeinek bérbeadatott. – A lakószobák mindegyike 14 négyzetméter területű és a folyosóról külön bejáratuk van. Egy rúgós-matraczczal és hármás (lószőr) matraczczal, ékalakú fejpárnával, tollas ágyneművel és gyapjútakaróval fölszerelt ágy, egy asztal, két szék, egy fölső ruha- és fehérműrekeszszel ellátott szekrény, egy falipolcz ruhafogással, egy tükör, egy kép, egy cipőhúzó, egy köpöcsésze és egy hőmérő képezik minden egyes ily szobának a személyes

használatra szánt berendezését. A tulajdonképpeni lakószobák mellett egy közös mosdószoba, közös konyha nagy gáztakaréktűzhelyvel, egy ruhaszárító szoba, egy közös társalgó, melyben szórakoztató olvasmányok vannak, továbbá az említett épület földszintjén levő kád- és zuhanyfürdők állanak a bérlők szabad rendelkezésére. Az összes helyiségeknek, még a folyosóknak is, linoleummal befödött padlózatuk van; gőzfűtéssel és villamvilágítással vannak felszerelve. Szobánkénti bér fejében, világítást, fűtést és takarítást beleértve, hetenként 2 márka 25 pfennig, vagyis havonként 9 márka fizetendő.«

A nőtlen munkás tehát mindezekért fizet havonként kilencz márkát, azaz 10 korona 80 fillért. Körülbelül ugyanannyit, a mennyit Budapesten a nőtlen munkás harmad- vagy negyedmagával lakott zsúfolt szobákban egy piszkos ágy használatáért fizet.

Most lássuk az élelmezést! Mielőtt ennek elemzésére térnék át, hangoztatni kívánom, hogy egyes termelési ágak külön érdekeit e helyen előtérbe helyezhetőnek nem találom. A társadalmi osztó igazság alapján működni hivatása ami Egyesületünknek. Én is arra az álláspontra helyezkedem, midőn nyerstermelés, ipar, kereskedelem, termelési és fogyasztási, kincstári és adófizetői jól fölfogott és igazán jogosult érdek közt különbséget nem teszek. De lehetetlen a bajokon segíteni, ha azokat világosan nem jelöljük meg. Lehetetlen például a hazai köz-élelmezés és általában közfogyasztás drága és a legtöbb tekintetben ki nem elégítő voltát kimutatni, ha annak föltételeit nem vizsgáljuk meg.

Magyarországon – sajnos – minden élelmezési és háztartási cikk majdnem kivétel nélkül vagy az állam javára egyedárúsítva van, illetőleg magas fogyasztási adóval sújtva, vagy a mezőgazdaság javára mesterségesen megdrágítják; ha pedig az ipari úton készül, kartellezikket képez.

A só egyedárúsági cikk. Az összes sóbányák az állam tulajdonában vannak. Magyarországon – a geológusok egyhangú véleménye szerint – néhány ezer esztendőre elegendő só található. A sónak kereskedelmi belértéke sokkal kisebb, mint a szénéé. A só bányászati költsége 80-90 fillér métermázsánként, és Budapesten a só ára 23 korona métermázsánként. Minél

kezdetlegesebb egy ember élelmezése, annál több sót fogyaszt. Ez esetben tehát a monopólium, nemcsak relative, hanem absolute véve is jobban sújtja a munkást, mint a milliomost.

A dohánycikk szintén monopolumcikk. A havanna szivarokon a kincstár legkevesebbet, úgyszólván semmit sem nyer, legtöbb haszna a legolcsóbb szivarokon és dohányon van.

A szesz előállításí áraban nagyobb az adó, mint az előállításí ár.

A szeszt ezenkívül contingentáltak, vagyis egy bizonyos mennyiségnél többet gyártani nem lehet, és így állandóan magas ára van. Sajnos, ismét a munkás az, a ki ennek az adónak a legnagyobb részét viseli. A petróleum kartelcikk, és az is meg van adóztatva. Arányoslag drágább, mint a villamos- és gázvilágítás, mely a jobbmódúak világítása és hozzá adót nem fizet. A konyhaedény, ha vasból készült, adózik a vaskartellnek; ha zománcozott, akkor a pléhkartell hasznát külön és a zománcozgyárosok kartelljének hasznát ráadásul fizeti meg a munkás. A szén kartelcikk és méregdrága. A cukor kartelcikk és pedig olyan hatalmas kartell kezelésében, a mely urává vált nemcsak a fogyasztónak, hanem az iparág nyersanyagát termelő mezőgazdának is.

Térjünk át már most a mezőgazdaság által közbötenül forgalomba hozott élelmi cikkekre, melyekről azt állítom, hogy szintén, és pedig nagy nemzeti érdekek sérelme nélkül, tetemesen olcsóbbak lehetnének. Ilyen a kenyér és a hús, amely két cikket a mezőgazdák érdekében mesterségesen megdrágították. A legeslegfinomabb lisztnek, a melyből a cukrászsüteményt készítik, métermázsája ma 35 korona 20 fillérbe kerül; ezt 0-ás lisztnek nevezik. Azután jön az 1-es, 2-ös, 3-as, 4-es, 5-ös, mindig kevésbé és kevésbé fehér minőségű, úgynevezett középíiszt; ezt a jobbmódú emberek kenyéréhez és tésztájához használják. A munkás 6-os és 7-es íisztet használ. A 6-os íiszt 32 korona 80 fillérbe kerül, tehát métermázsánkint csak 2 korona 40 fillérral olcsóbb a legfinomabb íisztnél. Van-e ennek elfogadható értelme? Hiszen annak sokkal olcsóbbnak kellene lennie! És valóban, nálunk még néhány év előtt a 6-os íiszt 8-10 koronával volt olcsóbb a 0-ásnál! Ennek magyarázata az, hogy az örlési forgalom megszüntetésével a fehér íiszt külföldre való kivitelének lehetősége megszűnt. A magyar búzából

ugyanis mintegy 60% fehér és középminőségű és csak 19% fekete liszt állítható elő, kell tehát, hogy a jómódúak által használt fehér liszt aránytalanul olcsóbb legyen, mint a munkás lisztje. Azt a célt, hogy a gabonaárakat a malmok által fölhasznált idegen gabona behozatala ne nyomja, talán a vámkezelésnek oly változtatása által is el lehetett volna érni, mint a milyenhez ma a földbirtokosok közül sokan hozzájárulni hajlandók, hogy t. i. a behozott olcsóbb gabonából őrlött lisztet, föltétlenül a külföldre szállítsák ki. Ez a belföldi lisztárakat nem forgatta volna föl ily visszás módon, s nem lett volna következménye az, hogy éppen a munkás kenyérének ára semmivel meg nem okolt magasságra szökött föl, és »Európa gabonakamrájában« a munkás drágább kenyeret eszik, mint például Belgiumban vagy Hollandiában.

A mezőgazdák kívánságára légállóan elzárkóztunk a rumén és szerb marhabehozatal elől. Két évi vámháború után legyőztük a szerbeket. Néhány napja, hogy végre létrejött a kereskedelmi szerződés. Az élő marha behozatalát egyáltalában nem engedjük meg, hanem a határon leölt maximum 35.000 darab szarvasmarhát szabad a szerbeknek Ausztriába és Magyarországra behozni. Következménye ennek, hogy ma a hús nálunk – a milyen hihetetlenül hangzik, épp olyan igaz – drágább, mint bárhol e világon! Igaz ugyan, hogy Nyugat-Európában a húsarok magasabbak, mint nálunk, de, a minőséget is számbavéve, a hús tápértéke végső elemzésben nálunk drágább, mint bárhol e világon.

Az ipari munkásra nagyfontosságú a sörfogyasztás. Az iparilag fejlett országokban a sörtermelés mindenütt lépést tart az ipari termeléssel. A hol ipar van, ott kell, hogy olcsó legyen a sör. Németországban a búzából készült úgynevezett «Weissbier» literjét (tehát két korsót) néhány fillérért kaphatni. Belgiumban a munkás szintén búzasört iszik, és pedig bizonyos iparoknál 10-15 litert naponta. Vannak Belgiumban vidékek, pl. Brügge környéke, a hol kútvizet a rossz íze miatt, nem iszik egyáltalán senki: a jobbmódú ember ásványvizet és bort, a munkás, családostól, le az egyéves gyermekig búzasört iszik, melynek hektoliterje körülbelül 8-10 frank, tehát egy korsó sör ára 5 fillér. Amerikában az ipar lendülete folytán több olyan sörgyár van, a melyek egyenként 4-5-ször annyit gyártanak,

mint Magyarország összes sörgyárai együttvéve. Ilyen, például, a hírneves BUSCH, a ki sörgyárával kapcsolatban, valóságos gyárvarost foglalkoztat sok ezer és ezer munkással, a hol a sörgyárban szükséges hordókat, palaczkokat, sőt még a hűtővagonokat is gyártja, a melyekben az olcsó sört az Unió különböző ipartelepeire szállítja.

Nálunk az olcsó sör gyártását lehetetlenné teszi az adózási rendszer és pedig nemcsak a fogyasztónak, hanem a mezőgazdaságnak is igen nagy kárára. Magyarországon csak a magas alkoholtartalmú, finom sörök gyártása lehetséges. Ezáltal a sörgyártással kapcsolatos bizonyos iparágak üzése is lehetetlenné válik.

Esik pedig, az iparúzó országokban minden lakosra (Németországról nem beszélve, a hol – például Bajorországban – minden egyes lakosra fejenként és évenként 235 liter sör jut):

Az ország neve :	Sörgyárainak száma	Összes évi termelése hektoliterekben	Fejenként és évenkénti fogyasztás	Fejenként az állam javára eső adó
Északamerika	2124	96 millió	68 liter	3.— K
Angolország	5142	58 »	127 »	8.— »
Csehország	591	10 »	149 »	3·5 »
Belgium	3375	15 »	170 »	3.— »
Magyarország	90	1.7 »	9 $\frac{1}{3}$ »	$\frac{1}{3}$ »

Tehát a belga sörfogyasztás 28-szor akkora, mint nálunk és csak hatszor annyi adót fizet; a csehországi 16-szor oly nagy, az adó pedig csak hétszer akkora.

Ilyen körülmények közt hiába számítja ki a többször említett iparfejlesztési memorandum, hogy mennyi például üvegből és üvegtermékekből a behozatali többlet és még hány üvegyárat bírna el Magyarország! Ne csodálkozzunk azon, hogy nálunk, a hol oly nagy a palaczkfogyasztás, a hol az üvegyártáshoz minden előfeltétel a természettől meg van adva. ilyen gyárak még sem létesülnek; pedig egy palaczk csak 10 fillérbe kerül, annak vasúti viteldíja maga, például, Aussigból Budapestre 1-3 fillér, tehát a – mondjuk – Tatatóvároson létesítendő gyárnak magán a fuvardíjkülönbözeten több mint 10%-nyi elsőbbsége volna az osztrák gyárossal szemben. Ne csodálkozzunk, mert kartellszén mellett és olcsó sör nélkül a Palaczkgyártás nem képes a versenyre.

Az üveg még mai nap is úgy készül, mint Didó idejében Karthago falai közt. A munkás odaáll az izzó kemence elé, belemárt egy 1½ méter hosszúságú botot, – az úgynevezett pipát – az 1200 fokra hevített keverékbe, a pipa másik végét szájába veszi és kifújja az üveget. Ez a munkás a maga munkájának természetéből következően szükségszerűen óriási mennyiségű italt fogyaszt. Ha behűtött könnyű sört kaphat, egészséges jól táplált arcszínű marad, ha ellenben, úgy mint nálunk, sört nem ihatik, mert a mi söráraink mellett két-háromszor annyit fizetne magáért a sörért, mint a mennyit egy 10 fillérbe kerülő cikk gyártásáért kereshet, – akkor kénytelen a sört borral, vagy éppen pálinkával pótolni és 40-45 éves korában delirium tremensbe esik.

Ugyanez áll a vas-, fém- és minden más iparra nézve, ahol a munkásnak magas hőfok mellett kell dolgoznia. De szövő- és fonóipari előmunkásokat sem lehet Csehországból Magyarországra, még 40-60%-kal magasabb bérekkel sem kapni, és, ha nagy rábeszéléssel sikerült a subventionált gyárosnak egynehányat mégis idecsábítani, akkor legnagyobb részük rövid idő múlva visszamegy hazájába, vagy pedig Németországban keres munkát. Arra a kérdésre, hogy miért nem maradnak, mindig ugyanaz a válasz: »Drága a sör, drága a krumpli és drága minden főzelék.« Az aussigi üvegyárost, a cseh szövőgyárost, vagy a stájerországi vasgyárost ugyanazon magyar iparokkal szemben a jobb és olcsóbb szénen kívül csak az olcsó sör és az olcsóbb élelmicikkek teszik a versenyre képesé.

Térjünk át a burgonya- és főzelék-drágaságra. Ezeknek túl magas ára szintén egyik kórtünete a mi élnélhetlenségünknek. Magyarországon sem nagybirtokos, sem középbirtokos, sem a kiscgazda nem foglalkozik kellő módon és mértékben főzelék- és zöldségtermeléssel. Ezt átengedi a bolgár vándormunkásoknak, akik kora tavasszal ezrével jönnek hozzánk és az ország egyik határától a másikig minden város közelében zöldségtermelést folytatnak, őszzel pedig ismét visszamennek hazájukba és az itt megtakarított pénzen földet vásárolnak Bulgáriában. A magyar határ egyszersmind az ő vándorlásuk határa is. Már Pozsony mellett, a Morva völgyében minden osztrák parasztnak van főzelékkertje és zöldségtermelése, amelyekből Bécsen él-

mezik; ép úgy, miként Orsovától keletre a román földműves szállítja a zöldséget Bukarestbe. Ellenben Budapestet tisztán és kizárólag bolgárok látják el főzelékkal és pedig méreg drágán. A bolgár munkásnak tehát hasznos a messze kelétről való ideutazás, és olyan homokbuczkák holdjáért, amelyek rendszeren 10-20'korona haszonbért hoznak, 80-100 korona bérnek a fizetése. A magyar kisgazda, úgy látszik, még nem szorul főzelék-, zöldség- és gyümölcstermelésre! Dehogy nem szorult, hiszen minden kísérlet arra, hogy csupán a sokkal könnyebbnek látszó búzatermelésből és marhatenyészből kényelmesen megélhessen, csütörtököt mondott, amit maguk az értelmesebb és elfogulatlan mezőgazdák s azok képviselői is belátnak már; de csak okos szavakat hallunk e részben, tetteket pedig mennél kisebb mértékben látunk.

Ha elfogadjuk annak az állításnak a helyességét, hogy nálunk az iparfejlesztést a munkás megélhetésének túldrága volta megakadályozza, és azt, hogy ez a megélhetés azért oly drága, mert mezőgazdaságunk egyoldalú, és mert, ha támogatják, nem czélszerűen nyújtott kedvezményeket élvez, akkor önként kínálkozik a következő ellenvetés:

Hiszen, Ausztriával közös vámterületben élvén, a közgazdasági és kereskedelmi politika ott ép úgy megrágítja a kenyert és húst, mint nálunk; petroleum-, cukor- és vaskartellek ott ép úgy garázdálkodnak, mint itt; só- és dohány egyedárúság van nálunk is, Ausztriában is – és ott mégis van gazdag, fejlett ipar.

Mindezekre a felelet egyszerű. Első sorban meg kell állapítani, hogy az osztrák munkás egyenlő kereset mellett jobban és olcsóbban él, mint a magyar. Kenyere nem drágább, mint nálunk; a hús ép oly drága ugyan neki is, de aránytalanul jobb minőségű. A burgonya, főleg a főzelék- és zöldségneműek és gyümölcs pedig sokkal olcsóbbak odaát, és félannyiba kerül és egészségesebb ott a sör. Olcsóbb minden ruházati és háztartási cikk, végűi olcsóbb és emberhez méltóbb a munkáslakás. – De mindezekon fölül van Ausztriának évszázadok óta egy Magyarországnak nevezett gyarmata és ez a gyarmat évszázadok óta nagyban hozzájárul az osztrák ipar megerősödé-

séhez. Az Osztrák-Magyar Monarchia védvámjai csak az osztrák ipart védték a múltban és védik ma is, mert védeni való ipar nem volt Magyarországon és ma is csak kis mértékben van.

Valójában az osztrák ipar, mely például 1906-ban a Magyarországra behozott 300 millió korona árú szövetárúk és ezzel rokontermészetű cikkek behozatalának teljes 95 százalékát fődözte, a vámkülföldön nem képes a versenyre, vagy csak egynehány jelentéktelen különleges cikkben képes. Annál súlyosabban nehezedik a védvám és a kartell a magyar fogyasztóra. Az osztrák ipar évszázadok folyamán megerősödött, munkásainak sok nemzedékét nevelte, ellátta magát minden az iparüzést megkönnyebbitő segédeszközzel és azokat üzemeihez alkalmazta. Szóval: az újonnan keletkező magyar iparnak föl kell vennie a versenyt egy régi, erős és gazdag iparral, a mi egy és ugyanazon a vámterületen kétszeresen nehéz föladat és túldrága munkaerővel teljesen lehetetlen.

Távol áll tőlem – aki politikával nem foglalkozom – a mi politikánk bírálata, és a mai fölolvadásnak nem is az a célja. Én csak adatokat kívántam sorakoztatni amaz állításom bizonyítására, hogy, ha más intézkedéseket nem teszünk és csak iparfejlesztésünk mai rendszerét folytatjuk, a minden magyar ember által kívánt ama célt, hogy nagy ipar teremtésével gazdasági függetlenségünk alapját megvessük, elérni nem fogjuk.

Gazdasági politikánknak alaposan meg kell változnia, hogy egészséges ipar fejlődhessék. Magyarország már most is a kiváltságok országa. A nagyszabású iparfejlesztéssel azonban – ha ez csupán az eddig gyakorolt módon történik – újabb kiváltságos osztályt teremtünk: a subventionált iparost. Ki fizesse meg végeredményben mindezeknek a privilégiumoknak, kartelleknek, monopóliumoknak az árát?

A nemzetek vagyona alapján véve ép úgy keletkezik és ép úgy vész el, mint a magánemberé. Ha magánember vagyont örököl és azt személyes munkájával nem igyekszik gyarapítani, vagy legalább is föntartani, akkor ez a vagyon mindig kisebb és kisebb lesz, míg végre egészen elenyészik. Bármily bőségesen látott is el a természet egyes országokat a maga kincseivel, munka nélkül egyik sem boldogul. Munka híjján a természet összes kincsei halottak. Az egyedüli eleven

érték tehát valamely nemzet háztartásában: a lakosai által teljesített munka összege.

Ezek szerint szomorú sors várna hazánkra akkor, ha politikánk továbbra is a mostani mederben halad, mert ez esetben azok, a kik a munkára képesek és dolgozni akarnak, kivándorolnak és itthon maradnak a munkátlanok, gyöngék és a nem dolgozó kiváltságosak. Mi is egy gazdag örökséget kapunk a Gondviseléstől. Kaptunk egy országot, melyet az Úristen számtalan természeti kincscsel áldott meg; de, tékozlók módjára, nagyon keveset teszünk, hogy az örökséget munkánkkal gyarapítsuk. Közgazdasági dolgokkal egyáltalában nem akarunk foglalkozni és olyan munkára, mely egy korszerű állam anyagi gyarapodásához szükséges, nálunk ijesztően kevesen szánják magukat.

Igen érdekes számításokat tesz erre nézve a többször említett iparfejlesztési emlékirat.

Foglalkozik ez emlékirat szerint ezer kereső munkás közül:

	Mezőgazdasággal	iparral	Kereskedelemmel	összesen
Magyarországon	586	126	33	745
Ausztriában	550	219	64	833
Németországban	375	374	106	855
Olaszországban	567	276	39	882

Ezek fejenkénti jövedelme egy esztendőben:

Brit királyság	864.-	korona
Németország	693.-	»
Európai átlag	228.-	»
Magyarország	185.-	»

Ezekből a számokból három tanulságot lehet meríteni:

1. Hogy a világ összes művelt államai közül Magyarországon foglalkoznak nemcsak arányban, hanem absolute véve is legtöbben azzal a munkával, amely legkevesebbé bírja egy nemzet korszerű szükségleteit megfizetni: a mezőgazdasággal;

2. hogy az összes művelt nemzetek munkásai közt a magyarországi munkás keres legkevesebbet; nem keresi meg még az európai átlagot sem: vagyis évenkénti 228 koronát, a melybe a keleteurópai államok is beleértődnek; végül

3. hogy a kereső munkások száma tekintetében is Magyarország áll a legalsóbb fokon.

Olyan statisztika, amely kiszámítja, hogy a műveltebb és jobbmódú osztályok közül hányan dolgoznak és hányan élnek a semittevésnek, tudtommal nem létezik. Pedig egy ilyen statisztika nagyon érdekes volna, de félek attól is, hogy Magyarországra nézve nem jó képet mutatna.

És a földbirtokos: dolgozik-e úgy és annyit, mint külföldi kartársa? Bizonyára nem! Mert, ha dolgozott volna és ha dolgoznék, tagadhatatlanul kedvezőtlen viszonyai daczára sem következhetett volna be a középirtokosságnak oly rohamos elszegényedése, mint azt a múlt század második felétől kezdve a mai napig sajnosán észlelhettük.

A mezőgazdaság szorgalmasan és okszerűen, kellő szellemi és anyagi erővel üzve, még ma is, ha nem is a legjobb, de a legbiztosabb és legszebb üzlet Magyarországon. De a ki azt várja, hogy földbirtoka révén tétlenül, úri módon megélhessen, és aki gyermekeit is ilyen szellemben neveli, annak leszármazottjai kell, hogy előbb-utóbb földbirtok és vagyon nélkül maradjanak.

Ennek a bajnak forrását abban a hamis fölfogásban kell keresnünk, hogy az ipari és kereskedői tevékenység nem előkelő foglalkozás és hogy a föld arra képesíti birtokosát, hogy munka nélkül, úri módon megélhessen; hogy az állam kötelessége arról gondoskodni, hogy a földbirtokos akkor is megélhessen munka nélkül, a mikor a szomszéd országok népei véres verejtékük árán új jövedelmi forrásokat teremtenek, a mikor tengerentúl új világok keletkeznek és ellenünk mindezekből új verseny támad.

Ilyen körülmények közt ipart fejleszteni és pedig úgy fejleszteni, hogy az rövid 10 év után már gazdasági függetlenségünk alapját képezze, – nem lehet.

Mélyen tisztelt Hallgatóság!

Fölolvasásom kiindulási pontjául a kormány iparfejlesztési emlékirata szolgált. Egy óriási arányokat öltő programmszerű tervezet az, mely hivatva van egy nemzet gazdasági életét egészen új mederbe terelni. Az ilyen terv megbíralásánál csak egy dolog könnyebb még: olyan jóslatokba bocsátkozni, melyek bizonyítására majd csak évtizedek múlva kerülhet a sor.

A mai viszonyok közt a kormány emlékiratában megjelölt utaknál és eszközöknél célravezetőbbeket találni alig lehet. Közösségünk Ausztriával tíz esztendőre fönnáll, kereskedelmi szerződéseink hosszú időre meg vannak kötve. Monopóliumot,

sőradót nem lehet máról-holnapra megszüntetni, de még kartellek alakulását sem megakadályozni.

Folytatnunk kell tehát egyelőre utunkat a megkezdett irányban: ipart fejleszteni áldozatokkal, új erővel ugyanazon az alapon, mint eddig történt.

De az arra hivatott köröknek meg kell találniok a módot arra, hogy iparfejlesztési programmájuk kereteibe beilleszszék a munkásról való gondoskodást és pedig az egész vonalon. A subvenciónak ahhoz a föltételhez való kötésével, hogy a gyáros, üzemének kiterjedése arányában, köteles munkásházakat építeni, vagy pedig oly módon, hogy a keletkező ipari központokon államilag építtetnek, vagy az illető várost rábírák munkásházak építésére és abban államilag segítik őket, sokat lehetne tenni. Az élelmiszerek drágaságán és folytonos drágulásán enyhíteni lehetne, az imént megjelölt módokon kívül, állami vagy hatósági úton alapított munkás-szövetkezetek létesítésével és istápolásával is.

Minderről különben bővebben beszélni, vagy ez irányban részletes javaslatokat tenni, arra itt sem a hely, sem az idő nem alkalmas. Bízunk abban, hogy az e részben megkezdett puhatóldzás meg fogja találni a helyes utat és módokat.

Minél többen foglalkoznak gazdasági kérdésekkel, annál gyorsabban belevisszük azok ismeretét mindig valamivel tágabb körökbe, míg végre az egész magyar nemzetbe beleoltják óriási fontosságuk tudatát.

A becsületes, hazáját forrón szerető magyar középosztálynak mielőbb meg kell győződnie arról is, hogy a mai állam egyoldalú előjogokat, privilégiumokat egy osztálynak sem adhat: nem a régieknek és nem az újaknak. Akkor, 1848-ban élt elődjei példáját követve, le fog mondani mindennemű a közre nézve káros kiváltságáról.

De első sorban arra fog bennünket ez az idő tanítani, hogy a munkát megbecsüljük és szeressük.

Tisztelnünk kell a munkát, akár tollal és írónnal, akár kaszával és sarlóval, avagy kalapáccsal és gyaluval végezzék azt. Meg kell tanúinunk és gyermekeinket is arra tanítsuk, hogy senki és semmi nem várhat a köztől támogatást, csak a becsületes munka, mely nélkül nincs igazi boldogulás.

Ha ez az állapot majd nálunk is bekövetkezett, akkor teljesen elő lesz készítve az iparfejlesztés talaja.